

## Openingspeech Lucas van Leyden

(De Leidse lente is begonnen).

Welkom aan u allen. Welkom in Museum De Lakenhal.

Een speciaal welkom aan u, Majesteit, we zijn zeer vereerd en blij u vandaag in ons midden te hebben.

Graag verwelkom ik daarnaast u, Excellentie Minister Melanie Schulz van Haegen, hier aanwezig aan de zijde van Haro Schulz van Haegen, voorzitter van de Vereniging van Belangstellenden in De Lakenhal.

Daarnaast een speciaal welkom aan de heer Asje van Dijk, waarnemend Commissaris van de Koningin van de Provincie Zuid-Holland, aan Henri Lenferink, burgemeester van Leiden en aan Jan-Jaap de Haan, wethouder cultuur.

A special welcome to our guests from abroad, among which the Archbishop of Southwark, one of the lenders to this exhibition. I hope you will excuse me, for speaking Dutch today.

Ten slotte ook een special welkom aan twee oud-directeuren van De Lakenhal: Maarten Wurfbain en Jetteke Bolten-Rempt. Heel fijn dat jullie vandaag zijn gekomen, op deze voor het museum bijzondere dag.

\*

In januari 1919 publiceerde de Leidse professor Johan Huizinga het later klassiek geworden boek *Herfsttij der Middeleeuwen*, waarin de teloorgang van de laat-Middeleeuwse cultuur en beschaving worden beschreven. Huizinga begint het voorbericht bij de eerste druk met een zin die mij meteen trof: [ik citeer] ‘Het is meestal de oorsprong van het nieuwe, wat onze geest in het verleden zoekt.’ [einde citaat]

Het is het begin van korte uitweiding over het verband tussen het oude en het nieuwe, in typische Huizinga-volzinnen op papier gezet. Ik draag ze hier voor, omdat ik denk ze precies duiden waar de tentoonstelling, die wij hier vandaag openen, over gaat. Ik kan het daarom ook niet laten hem wat uitgebreider te citeren: ‘Het is meestal de oorsprong van het nieuwe, wat onze geest in het verleden zoekt. Men wil weten, hoe de nieuwe gedachten en nieuwe levensvormen, die in later tijden in hun volheid stralen, ontloken zijn; men beziet elke tijd bovenal om de beloften, die hij bergt voor de volgende. Hoe ijverig heeft men in de middeleeuwse beschaving naar de kiemen der moderne cultuur gespeurd; zo ijverig, dat het soms schijnen moet, alsof de geestesgeschiedenis der middeleeuwen nauwelijks iets anders was geweest dan de advent der renaissance. Immers, overal zag men in die tijden, die eenmaal als star en doods gegolden hadden, het nieuwe ontspruiten, en alles scheen te wijzen naar toekomstige volmaking. Doch bij het zoeken naar het nieuwe leven, dat opkwam, vergat men licht, dat in de geschiedenis als in de natuur het sterven en geboren worden eeuwig gelijke tred houden. Oude beschavingsvormen sterven af terzelfdertijd en op dezelfde bodem, waarin het nieuwe voedsel vindt om op te bloeien.’

In deze tentoonstelling vindt u daarvan een bijna perfecte illustratie. Terwijl Cornelis Engebrechtsz, de Leidse schilder die rond 1500 furore maakte, de oude, late middeleeuwen nog vertegenwoordigt, is zijn tovenaarsleerling Lucas van Leyden degene die in de renaissance een nieuwe inspiratiebron vindt. Engebrechtsz markeert daarmee het einde van een tijdperk, en Lucas het begin van een nieuwe tijd. De renaissance waarvan hij een exponent was, kenmerkt zich door openheid, nieuwsgierigheid en een nieuwe, Europese oriëntatie. Waar Engebrechtz nog vooral in de Leidse, of hooguit Hollandse context figureerde, en zich strikt hield aan het decorum van de laat-religieuze kunst, was Lucas de avonturier die zijn eigen grenzen ging verkennen. Dat verschil tussen het lokale en het internationale werd in belangrijke mate bepaald door de revolutie die de mechanische boekdrukkunst en de prentkunst veroorzaakten. In Engebrechtsz's tijd werden nog veel boeken handmatig door monniken geschreven en verlucht, en volgens de traditie werden de kunsten voortgebracht en geconsumeerd door een kleine, lokale, klerikale elite.

Van Engebrechtsz is niet bekend of hij in zijn leven ooit buiten Leiden is geweest. Of hij wist wat er zich buiten onze landsgrenzen afspeelde, zullen we nooit met zekerheid weten. Dan Lucas. Hij profiteerde van de verworvenheden van het op steeds grotere schaal gedrukte boek en van een levendig verkeer van prenten door heel Europa. Invloeden vanuit Italië, Frankrijk, Duitsland en Vlaanderen deden zich gelden in de kunst, literatuur en kennisontwikkeling van de Lage landen, en Lucas plukte daarvan vaardig de vruchten. De revolutie van de Renaissance waarvan Lucas van Leyden een toonaangevende exponent was, vormde een prelude op een belangwekkende periode van internationalisering van kunst, handel en wetenschap die een eeuw later, de Gouden Eeuw, tot grote bloei zou leiden.

De sprong naar vandaag is sneller gemaakt dan je denkt. Hoe zou onze cultuur eruit hebben gezien als de Lage Landen zich toen niet hadden geopend naar Europa? Is de uitvinding en ontwikkeling van de mechanische drukkunst te vergelijken met de digitale revolutie van vandaag? Als Lucas van Leyden in de 21<sup>e</sup> eeuw had geleefd, zou hij zijn werk dan via internet verspreid hebben? Zou hij gebruik hebben gemaakt van geavanceerde digitale technieken om zijn visuele nieuwsgierigheid en honger naar informatie vorm te geven, en te communiceren met collega-kunstenaars in andere landen?

We leven in uitdijende wereld, waarbij oude beschavingsvormen afsterven en nieuwe in ontwikkeling zijn. Van overal in die wereld komen nieuwe impulsen op ons af, via de media, economie, wetenschap, politiek en cultuur. Je zou met recht kunnen beweren dat we, dankzij de internetrevolutie en het voortschrijdende proces van globalisering, op dit moment een tweede renaissance doormaken. Die eerste renaissance was nog voorbehouden aan Europa, maar deze nieuwe renaissance vindt plaats op wereldschaal.

Alleen al daarom is deze tentoonstelling interessant. Het lijkt alsof wat wij nu meemaken een overtreffende trap is van de zestiende eeuw. Het verkennen van de wereld als bol is misschien wel te vergelijken met de reizen die je tegenwoordig door de ruimte kunt maken. Nederland kent, net als in de 16<sup>e</sup> en 17<sup>e</sup> eeuw, veel immigranten uit andere culturen. Nieuwe, andere invloeden raken daardoor verweven met nationale tradities en gewoonten. We lijken soms verscheurd te raken door het spanningsveld tussen het lokale en het internationale.

Maar wie terugkijkt naar de zestiende eeuw, en bijvoorbeeld naar het oeuvre van Lucas van Leyden, ziet dat internationalisme bij uitstek een generator is van vruchtbare vernieuwing. Net als in de genetica zijn het nieuwe omstandigheden die aanpassing, ontwikkeling en versterking brengen. In deze, soms verwarrende tijden kan het helpen om vergelijkbare situaties uit het verleden te onderzoeken en te analyseren. En zo komen we opnieuw bij Lucas uit.

Als Lucas geen contacten had gelegd met kunstenaars in andere delen van Europa, als hij zich niet had verdiept in de kunst van de Grieken en Romeinen en hun Italiaanse navolgers, als hij de ontwikkeling van de prentkunst niet had benut om kennis te nemen van het werk van andere kunstenaars van ver over de landsgrenzen, dan was hij waarschijnlijk nooit uitgegroeid tot een van de grote vernieuwers van de kunsten in de Noordelijke Nederlanden. Als hij niet had gecorrespondeerd met Albrecht Dürer, dan was hij wellicht nooit veel meer geworden dan een leerling van Cornelis Engebrechtsz.

Lucas van Leyden was een Europeaan bij uitstek. Een Leidenaar bij uitstek. Een kunstenaar, een proto-avant-gardist zou je kunnen zeggen, die zijn lokale identiteit feilloos wist te combineren met een avontuurlijke, wereldse oriëntatie. Een vernieuwer. Een veranderaar. Een wegbereider. Een inspiratiebron én anker voor velen.

In deze tentoonstelling in De Lakenhal kunt u de artistieke reis van Lucas van Leyden opnieuw beleven: vanuit Leiden naar Vlaanderen, Duitsland en Italië. U kunt zien welke contacten hij legde met andere artistieke personages uit andere delen van Europa, en hoe hij erin slaagde om hun invloeden te verwerken zonder aan eigenheid in te boeten. Maar bovenal kunt u, bij de rondgang door deze tentoonstelling, genieten van de uitzonderlijke artistieke kwaliteit van zijn werk en dat van zijn tijdgenoten.

En bedenk daarbij: 'Het is meestal de oorsprong van het nieuwe, wat onze geest in het verleden zoekt.' 'It is, in most cases, the origin of the new, that one seeks in the past'.

Ik wens u heel veel kijkplezier toe. Dank u wel. Thank you.

## AFSLUITING

Christiaan, dank je wel voor je vakmanschap, professionaliteit, inhoudelijke deskundigheid en inspiratie. Dank je wel voor de fantastische tentoonstelling die je hier voor ons, met ons, voor u hebt gemaakt.

Dank ook, aan het inhoudelijke team dat de tentoonstelling en de begeleidende publicatie voorbereidde: Jan-Piet Filedt Kok, Huigen Leeftang en Ilja Veldman, met assistentie van Ilona van Tuinen. Wij zijn er bijzonder trots op dat wij, mede dankzij jullie, deze uitmuntende collectie kunstwerken in De Lakenhal kunnen laten zien.

Dank aan de bruikleengevers uit binnen- en buitenland. Een bijzonder woord van dank aan het Rijksmuseum, met wie we deze tentoonstelling in zeer goede harmonie hebben kunnen maken. Many thanks also, to all our lenders, some of which are present here today.

Dank aan uitgeverij Ludion, die ons getraakteerd heeft op een uitzonderlijk rijk boek.

Dank ook aan de financiers van deze tentoonstelling: het SNS Reaalfonds, VSBfonds, Prins Bernhard Cultuurfonds, Mondriaan Stichting en de Gemeente Leiden.

Dank aan alle medewerkers van De Lakenhal, die met hun passie en werklust opnieuw een fantastisch resultaat hebben bereikt.

Dank aan alle sprekers van vandaag, en aan het Egidius Kwartet die de klanken van de zestiende eeuw voor onze oren hebben laten herleven. U vindt hun muziek straks ook terug op de audiotour.

Graag wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om, voordat wij deze bijeenkomst afsluiten, bijzonder nieuws met u te delen. Museum De Lakenhal profileert zich graag met internationale tentoonstellingen op basis van Leidse bronnen. In de afgelopen twee maanden heeft onze eigen collectie grotendeels het veld moeten ruimen om plaats te maken voor deze bijzondere maar grootschalige tentoonstelling. In de toekomst hopen wij zowel onze eigen verzameling als tentoonstellingen zoals deze, in vol ornaat in eigen huis te kunnen presenteren. De Gemeente Leiden heeft eind 2009 een budget van 13,5 miljoen euro toegekend om de oude, monumentale Laecken-Halle te restaureren en het museum uit te breiden met een nieuwe vleugel in de huidige museumtuin.

Voor het realiseren van de plannen is een aanvullend budget nodig, waarvoor wij een beroep zullen doen op fondsen en potentiële sponsors uit het bedrijfsleven. Echter, in lijn met de sinds 1872 bestaande traditie van De Lakenhal willen wij ook de band met het particuliere mecenaat nieuw leven inblazen. Ik ben verheugd u mede te kunnen delen dat op 4 maart jongstleden het Lucas van Leyden Mecenaat van start is gegaan. Onder leiding van voorzitter Elco Brinkman en bestuursleden Haro Schulz van Haegen, Sylvia den Engelen, Michiel Scheltema, Ton van Raan en Jeroen Maters, heeft deze stichting zich ten doel gesteld om de relatie te versterken tussen het museum en filantropische burgers die een speciale band hebben met Leiden, en met De Lakenhal in het bijzonder. Met trots kan ik u melden dat inmiddels 12 Drapeniers, Staalmeesters en Gouverneurs zich hebben gemeld. Samen brachten zij een eerste bedrag van circa 250.000 bijeen voor de restauratie en nieuwbouw

van De Lakenhal. Daarmee de kiem is gelegd voor een netwerkcirkel van particuliere weldoeners rond het museum. Na vandaag hopen we dat velen hen zullen volgen, door zich aan te sluiten bij het Lucas van Leyden Mecenaat. U zou er de naam van de kunstenaar zeker eer mee aan doen. De pioniers die zich op 4 maart al hebben aangesloten bij het Lucas van Leyden Mecenaat, wil ik vanaf deze plaats heel hartelijk bedanken.

Hiermee zijn we aan het einde gekomen van het officiële gedeelte van deze middag. Graag nodig ik u, Majesteit, en uw gevolg uit voor een rondgang over de tentoonstelling. Ik wil de overige gasten vriendelijk verzoeken nog even te blijven zitten totdat de muziek van het Egidius Kwartet is afgelopen. Daarna bent u welkom om de tentoonstelling te komen bekijken. Please remain seated until the Egidius Quartet has finished their musical performance. After that we kindly welcome you to visit the exhibition.

Dank u wel. Thank you very much.